

Ženski sud: feministički pristup pravdi - javna prezentacija

Beograd, 27. mart 2017.

Javna prezentacija je održana u prostorijama Fonda za humanitarno pravo, učestvovala su svedokinje: Suvada Selimović, Rejha Avdić, Nadežda Kostić; organizatorke Daša Duhaček i Staša Zajović, a ovom događaju prisustvovali su zaposleni iz FHP - ukupno **19 osoba**.

U uvodnom delu, Daša Duhaček i Staša Zajović su kratko su se osvrnule na istorijat, proces organizovanja Ženskog suda, a takođe su govorile o feminističkom pristupu pravdi, itd.

U nastavku je prikazan dokumentarni film „**Ženski sud – feministički pristup pravdi** (52 minuta), u režiji Filipa Markovinovića, produkciji Žena u crnom (2016.) o Ženskom sudu/ŽS održanom u Sarajevu (7.-10. maja 2015).

U drugom delu su govorile svedokinje na ŽS u Sarajevu (Šta je za mene značilo svedočenje na ŽS? Šta za mene znači učešće u nastavku procesa ŽS?).

Suvada Selimović, Đulići, Bosna i Hercegovina: „*Ženski sud mi je dao snagu i hrabrost da mogu da govorim pred više stotina ljudi. Osjećala sam olakšanje. Meni je najznačajnije to što smo nastavile.*“

Kada su me Žene u crnom prvi put pozvale u grupu o Ženskom sudu u Vrnjačku banju, tada nisam bila upoznata o čemu se radi. Kada sam se našla u toj sali gde nas je bilo oko trideset žena, bila sam u dilemi da li da ispričam svoju priču ili ne, jer sam tada poznavala samo par osoba. Nisam znala ni njihovu priču. Međutim, kada sam saslušala par žena koje su ispričale svoje svjedočenje iz Srbije, tada me je nešto podstaklo. Da nisam došla u tu grupu nikada ne bih saznala kakvu su borbu vodile majke i žene iz Srbije, protivile se svojoj vlasti, ne dajući svojim muževima i sinovima da idu na ratišta. To je na mene ostavilo poseban utisak. Kada su se žene predstavile u grupi, prema ženi iz Kraljeva imala sam distancu, jer svi oni ratni zločinci na Specijalnom sudu bili iz Kraljeva i ja sam nju tako vidjela. Međutim, kada sam čula Lidijinu priču, ona nije znala o šta sam ja zamislila u sebi, ali sam ja morala da joj kažem šta sam ja pomislila o njoj. Tada sam shvatila da nisu svi ljudi isti, da ne misle svi isto i da moram razlikovati ljude. Ja nisam mogla nikog da mrzim. Ne mogu ni da se svetim, ali ne mogu ni da zaboravim. Kako mogu da zaboravim i oprostim kada je mojih dvadeset ubijeno? Znači iz deset sela su muškarci odvojeni i ubijeni, a žene i deca protjerani.

Mi smo se vratili poslije 2002/3. Naše selo je bilo pusto. Danas u tom selu 90% domaćinstva vode žene. Moja djeca ne znaju za svoje muške rođake. Oni ne znaju za muški rod da postoji. Imaju samo ženske rođake. Mi smo morali da im pričamo ko su bili muški rođaci. Ženski sud mi je dao snagu i hrabrost da mogu da govorim pred više stotina ljudi. Osjećala sam olakšanje. Bila sam ispunjena. Shvatila sam da ćemo mi svaka svedokinja u svojoj sredini prenositi ono što smo čule. Ja sam tako prenosila u svom udruženju, u svojoj sredini o tome šta su druge žene doživjele, kako bi se to prenosilo dalje. Kad se mi svjedokinje nađemo na jednom mjestu, to je dobro, a nije dobro da svako piše svoju istinu i svoju istoriju. Mi to treba da napišemo zajedno. Da bi svaki zločinac bio kažnjen bez obzira iz koje nacije dolazi. Da se ne dijelimo po nacionalnosti nego da se dijelimo po tome ko je žrtva a ko zločinac.

I dalje traje proces Ženskog suda. Mi i dan danas imamo svoje sastanke, podržavamo jedna drugu. Mi smo kao jedna familija, imamo zajedničke dogovore koji nas drže. Meni je najznačajnije to što smo nastavile.

Nadežda Kostić, Kruševac: „*Mi smo se u celom procesu ŽS povezale, približile jedna drugoj i zavolele jedna drugu...*“

Preživljavale smo bol jedna druge i plakale bezbroj puta, slušajući priču jedna druge. Mi smo nakon svega toga jako povezale. Postale smo jako bliske. Toliko bliske da smo bliže jedna drugoj nego sa nekim prijateljicama koje smo imale pre toga. Niko to ne može da razume. Moja draga prijateljica ne može da razume to kroz šta sam ja prošla, iako je ona bila uz mene u nekim trenucima. Ovo na ŽS je nešto sasvim drugo.

Mi, žene sa prostora bivše Jugoslavije, prve smo se srele, približile, oprostile jedna drugoj, iskreno. Moja odluka da dođem da pričam o tome, kao žena iz Srbije, bila je jako teška... Šta ja tu da pričam, znajući koju su žrtvu podnele žene Srebrenice? Znajući koliko je država Srbija odgovorna za zločine koje je počinila i kako se ja osećam u vezi sa tim i kako će me razumeti neko ko je doživeo veliku tragediju i bol. Ja sam smatrala da je moja priča ništa u odnosu na ono.

U celom procesu suda, naše drugarice koje su brinule o nama i radile sa nama su nam govorele da se bol ne može izmeriti. To je nas ohrabrilu da svaka od nas priča o svojoj boli. Meni je bilo posebno važno da kažem drugim ženama da mi, žene iz Srbije, nismo želele taj rat, nismo želele da naši ljudi idu i da ubijaju druge ljude. Ja sam majka kojoj su mobilisana dva sina. Ja nisam znala da postoje Žene u crnom u Beogradu, jer sam živela u Kruševcu, u medijskom mraku. Nije imao ko da me nauči šta sve mogu. Tada sam bila razvedena. Veliku sam borbu prošla s obzirom da su mi mobilisana dva sina. Dve godine je razlika između moje dece. Sve to što sam ja preživela i doživela za tih mesec dana, ostavilo je velike posledice na moje zdravlje. Imala sam četiri operacije dojki. Ja sam mlađeg sina dovela kući, a starijeg su odveli na Kosovo.

Država Srbija ni jednog trenutka nije brinula o PTSP- u. Ja sam nedavno bila kod gradonačelnika i pitala ga da li se nešto radi sa učesnicima rata, da li se pokreće neki proces da se ti ljudi oporave, a on je rekao da se tek sada radi na nekom nacrtu zakona. Ja sam rekla da je to sramota, toliko godina posle rata. Inače radim kao konsultantkinja na SOS telefonu za žene koje su preživle traumu muškog nasilja, suočavamo se sa pojačanim nasiljem ljudi koji su bili na ratištu ili koji su policajci.

Država Srbija ne vodi računa o onima koji su bili učesnici u ratu. Postojali su dobrovoljci, ali najveći deo onih koji su bili na ratištu, odvedeni su na silu. Kad je u Kruševac doveženo šest vojnika u kovčezima sa Kosova, došlo je do spontanog bunta ženskih srodnica. Mi smo pokrenule protest koji je trajao par dana, žene su marširale gradom i tražile da se srodnici vrate sa ratišta. Mi smo bile istrajne u tome i nismo želele da odustanemo. Do naše dece je stigao glas o našim protestima i oni su se tamo suprotstavili sa oružjem u rukama. Preko četrdeset kamiona se tada vratilo sa Kosova. Vraćali su se preko Kopaonika i NATO avioni su kružili iznad, ali ih nisu gađali jer su oni se vraćali nazad. Oni su bili u gradu par dana i tražili su sastanak sa Pavkovićem, koji je bio ratni komandant. Žene su tražile da se njihova deca oslobode, da nemaju neke konsekvence, da ne budu kažnjeni zbog dezertiranja jer su se vratili sa ratišta. Pavković je tada obećao da se nikome ništa neće desiti, ali je tri dana nakon toga došla vojna policija. Nisam imala gde da sklonim svog sina. Na žalost, vratili su ga. Kada je potpisan Kumanovski sporazum, dok su drugi slavili i veselili se, ja sam sedela u sobi i plakala, jer mog sina nije bilo. Nisam mogla da podnesem tu dreku, to pucanje, te sirene. Ljudi su se veselili. Ne znam zašto. Država Srbija je potpisala kapitulaciju, a oni su mislili da je to pobeda! Meni je bilo jako važno da svedočim o tome, da pričam priču 12.000 žena, majki, supruga iz kruševačkog kraja, čiji su srodnici bili mobilisani i odvedeni u rat.

Mi smo podnele inicijativu da se *24. maj – Ženski dan borbe za mir i razoružanje* proglašeni *Danom sećanja na proteste majki* u Kruševcu, koje su digle glas protiv rata. Mi svake godine obnavljamo tu inicijativu, ali naš gradonačelnik ne reaguje. Žene u crnom su sa nama. Svake godine imamo taj protest. Mi smo prošle godine simbolično preimenovali Trg kosovskih junaka u *Trg hrabrih žena grada Kruševca*.

Rejha Avdić, Tuzla: „Pričam kako se mi žene iz svih zemalja bivše Jugoslavije družimo, posjećujemo... Mi smo stekle ogromno povjerenje jedna u drugu. Mi nećemo stati nego idemo dalje...”

Kada idem u Beograd pitaju me da li idem na pomirenje, ja kažem ne, jer se ja ni sa kim nisam ni svađala. Kažem da idem na upoznavanje, da jedna drugu upoznamo, da shvatimo bol jedne druge. I tako smo se mi upoznale, dijelimo jedna sa drugom i dobro i zlo. Iz toga je proizašao i Ženski sud. Meni je drago što sam učesnica Ženskog suda. To će ostati dalje posle mene. Pogledaće ljudi. Rekla sam im i pričam im. Pričam kako se mi žene iz svih zemalja bivše Jugoslavije družimo, posjećujemo. Ja imam bolje prijateljice među svjedokinjama nego među mojom rodbinom, više povjerenja imam u njih. Mi smo stekle ogromno poverenje jedna u drugu.

Meni je bilo bolno da dođem u Srbiju. Ja sam 1992. godine protjerana u Srebrenicu, iz Srebrenice sam 1995. protjerana za Tuzlu. Izgubila sam mnoge članove porodica. I dan danas muža nisam našla. Puno sam bogatija što sam saznala šta su druge žene doživjele i preživjele i one su saznale moju priču. Mi nećemo stati nego idemo dalje.

Pitanja i komentari publike

Jelena Krstić, FHP: Ovaj film me dotakao, iako se već dugo bavim temom ratnih zločina i slušala sam uživo priče žrtava. Ovo je nešto posebno, jer to su žene višestruke žrtve. Uradile ste odličnu stvar. Imam gomilu pitanja. Šta znači onaj performans koji smo videle, sa udaranjem rukama? Šta planirate za dalje? Meni je nejasno da li je Ženski sud jedan događaj ili se organizuje dalje?

Staća Zajović, Beograd: Udaranje rukama znači da smo žive, da smo prisutne, da nismo svedene na jadne žrtve, da svaka od upisuje ono što želi i može. Sa umetničkim kolektivima zajedno radimo, ne 'naručujemo' ništa već smo na istom zadatku. Za sve što smo radile koristile smo feministički pristup zajedno sa dramskim umetnicama. To je jako dugo trajalo, jer je izlazak žena na javnu scenu teško i važno pitanje i na tome smo uporno radile. Sa ženama su radile i feminističke terapeutkinje. Zajedno smo odlučile da svedočenja ne treba da budu 'atraktivna' nego da odražavaju priču mnogih žena. O svim segmentima ŽS puno smo razgovarale, osmišljavale zajedno. To je bio proces, a završnica tog dela procesa, bilo je Sarajevo. To je važan istorijski događaj, ali proces je nastavljen. Mi smo se sastale odmah posle Sarajeva. Do sada, za manje od dve godine, imale smo sedam regionalnih skupova ŽS, u okviru feminističke etike brige i odgovornosti. Javne prezentacije ŽS smo imale u svim zemljama bivše Jugoslavije. Svuda su žene svedočile da su diskriminisane ne samo na rodnoj osnovi nego i na etničkoj, ekonomskoj, političkoj osnovi. Ženski sud je ohrabrio žene da pokreću neke sopstvene inicijative. Neke žene su na osnovu svog svedočenja na ŽS dobile materijalnu otštetu. Takođe će izaći će knjiga koja opisuje proces. Stvorena je solidarna zajednica svedokinja. One su postale aktivistkinje. Odlučeno je da se pravi mreža mini ženskih sudova po specifičnim temama.

(Nažalost, iz tehničkih razloga, ostatak razgovora nije snimljen, zbog čega se izvinjavamo svima koje su u nastavku govorile.)

Priredili: Miloš i Staća